

УДК 336.02

С. Ф. Власов,

д. т. н., професор, Дніпропетровський національний гірничий університет

Р. М. Безус,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, Дніпропетровський державний аграрний університет

ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В ДИНАМІЧНІЙ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У даній статті висвітлені проблеми податкової системи України. Наведено резерви використання тіньової економіки в напрямі формування дохідної частини Державного бюджету України. Запропоновано замінити чинні ПДВ і податок з прибутку на податок з доходів підприємства.

This paper deals with the problem of tax system of Ukraine. The reserves of using shadow economy for Ukraine budget revenues creation have been signed. It is also proposed to change current VAT and profit tax for an income tax.

ВСТУП

Перманентні економічні кризи, що супроводжували Україну з моменту здобуття нею незалежності, спричинили ситуацію, коли податкове законодавство однієї з найбільших європейських країн є складним та заплутаним, що створює проблеми у функціонуванні як великих, так і середніх та малих підприємств. Так, за результатами рейтингу Світового Банку Paying Taxes 2010, податкова система України за затратами ресурсів і часу займає 181 місце з 183, залишаючи за собою лише Венесуелу і Білорусію.

Підприємцям України необхідно сплачувати 147 податків і зборів.

Саме цей факт і те, що 81% керівників підприємств незадоволені існуючою податковою системою України, визначили тему нашої статті.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою написання даної статті є ідентифікація проблем формування дохідної частини Державного бюджету України, пошук шляхів вирішення системних проблем української податкової системи з врахуванням впливу наслідків світової фінансової кризи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Податки — це система обов'язкових платежів підприємств, організацій і населення, які є одним із джерел формування доходів державного бюджету [1].

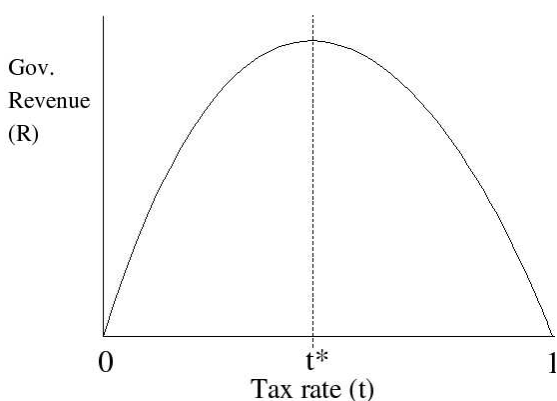

Рис. 1. Крива Лафера

Основна мета встановлення податків — це забезпечення функціонування держави за рахунок сформованих грошових коштів від їх сплати. Тобто податки є забезпечувальним фактором функціонування держави. Окрім цього, саме за допомогою них розподіляється ВВП і повинні створюватися умови для функціонування підприємств у країні. Інакше кажучи, успішний розвиток держави має забезпечувати, з однієї сторони, достатній рівень надходжень до бюджету, а з іншої — рівень оподаткування має сприяти розвитку бізнесу. Проблема даної ситуації полягає в конфлікті інтересів держави та бізнесу — держава хоче якомога більше отримати, в той час як бізнес прагне якнайменше сплатити. І коли держава на кошти бізнесу та частини ВВП, що перерозподілена через бюджет, створює інфраструктуру для ведення бізнесу та забезпечує його підтримку на міжнародному рівні, то бізнес готовий ділитися частиною отриманих доходів, цим самим зменшуючи свої прибутки, бо він (бізнес) бачить перспективи свого розвитку. Якщо держава підвищує ставки оподаткування або не створює належної інфраструктури, то бізнес перестав сплачувати кошти до державного бюджету і ховається в "тінь".

Даний результат — залежність доходів держави від рівня оподаткування — описує крива Лафера (рис. 1). Суть кривої Лафера полягає в тому, що до певної межі разом із підвищенням рівня оподаткування зростає сума надходження до державного бюджету, але існує точка (вершина кривої, коли вона змінює напрям), після якої підвищення рівня оподаткування призводить до зворотної дії — надходження до державного бюджету починають знижуватись.

Рівень тіньової економіки держави — сума грошових коштів, що залишається поза контролем держави, тобто величина, яка не була оподаткована. І зрозуміло, що її присутність у ринковій економіці держави є свого роду величиною невикористаних резервів, і саме виведення тіньової економіки з тіні призводить до збільшення надходжень до державного бюджету.

Значна величина тіньової економіки притаманна всім країнам, що розвиваються. І Україна не є винятком. Так, на початку 90-х років, за даними Світового банку, рівень тіньової економіки України складав понад 50% ВВП. Рівень тіньової економіки сучасної України (починаючи з 2002 року), як видно з рис. 2, постійно перевищує суму витратної частини Державного бюджету України, що говорить про значний потенціал використання цього джерела надходження грошових коштів до бюджетів різних рівнів. Навіть якщо врахувати плани уряду щодо зниження податкового навантаження до 30,9% ВВП, то за умови повного

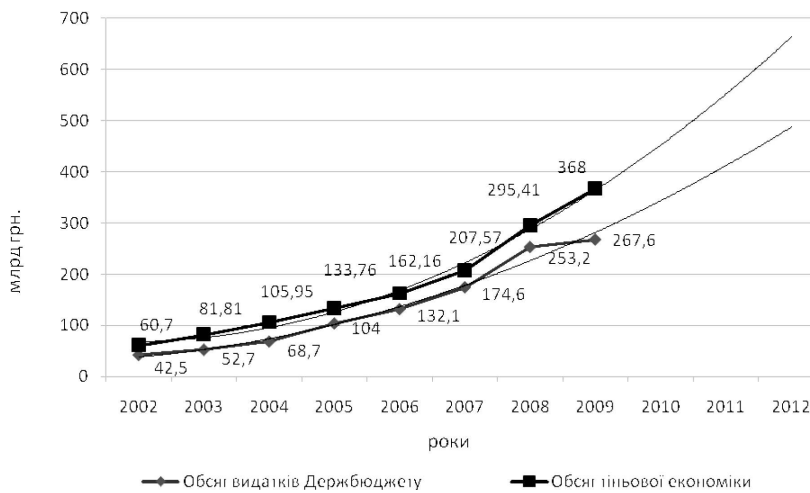

Рис. 2. Динаміка показників обсягів видатків Держбюджету та обсягів тіньової економіки України, млрд грн. [2]

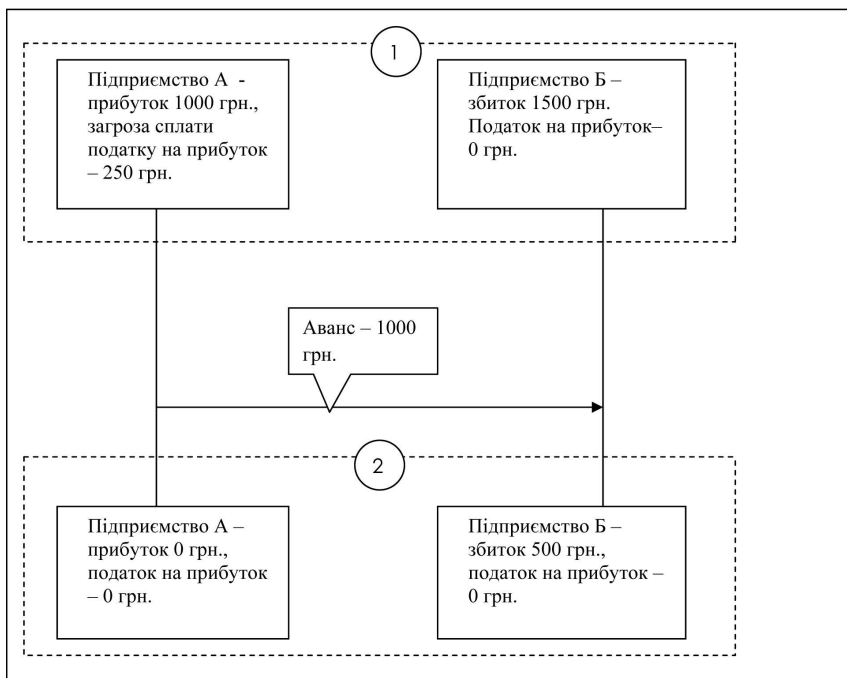

Рис. 3. Схема мінімізації податку на прибуток (ПП) за допомогою авансових платежів

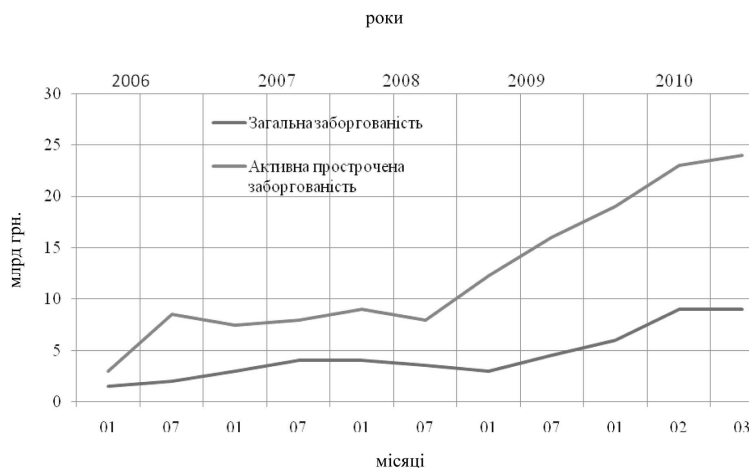

Рис. 4. Динаміка загальної й активної простроченої заборгованості по відшкодуванню ПДВ, млрд грн. [2]

виведення економіки з тіні додаткові надходження до зведеного бюджету країни становитимуть 113,7 млрд грн.

Якщо враховувати динаміку поведінки показника обсягу видатків Держбюджету та обсягу тіньової економіки України лише з математичної точки зору, то доволі легко встановити прогнозоване значення цих показників. Їх значення в найближчі три роки наблизяться до 500 млрд грн. та 670 млрд грн. відповідно.

Одним із головних резервів підвищення доходів державного бюджету також є ліквідація недоліків законодавства у сфері оподаткування, які використовуються з метою ухилення від оподаткування. Адже платник податків завжди намагається мінімізувати суму податку, яку необхідно сплатити. Приклад однієї з схем мінімізації сум податків наведено на рис. 3.

Ухилення від оподаткування створює різне податкове навантаження на підприємства, і парадокс цієї ситуації полягає в тому, що національно свідомі керівники підприємств, що не мінімізують сплати податкових платежів, завжди сплачують більше, ніж інші.

Ухилення від оподаткування підприємств є проблемою недостатньої ефективності роботи законотворчої системи, бо сама система породжує можливість маніпулювання обсягами надходжень до бюджету. Найбільш критична ситуація спостерігається з маніпулюванням податком на додану вартість.

За останні майже чотири роки активна прострочена заборгованість за ПДВ зросла в 5 разів (рис. 4) і на сьогоднішній день становить близько 25 млрд грн. Дана ситуація пояснюється використанням державою ПДВ як тимчасово вільних коштів, за рахунок яких вона покриває витрати, хоча при отриманні заявки на повернення ПДВ (податкової декларації) держава мусить повертати накопичену суму ПДВ експортеру.

Дані рис. 4 свідчать про неналежне виконання державою своїх зобов'язань перед експортерами, що зменшує привабливість експорту продукції. Крім того, за такої ситуації експортери будуть змушені піднімати ціни на експортовану продукцію з метою закладення ризику не повернення ПДВ в ціну продукції, що призведе до її здорожчання і, як наслідок, втрати цінової привабливості.

У результаті вищенаведеного можна дійти висновку про нерівність умов роботи підприємств за наявності чинного правового поля, створює можливості для значної маніпуляції з податковими платежами.

Податкова політика держави потребує низки реформ, які будуть здатні створити зрозумілі та прозорі "правила гри" для стимулювання виходу з тіні бізнесу та прийняття, в свою чергу, бізнесом запропонованих правил.

На нашу думку, першопричиною розбалансування обсягів сплат податків є

відсутність проведення аудиторських перевірок суб'єктів господарювання всіх організаційно-правових форм. Відповідно до ст. 18 ЗУ "Про господарські товариства" "достовірність та повнота річної фінансової звітності товариства повинні бути підтверджені аудитором (аудиторською фірмою). Обов'язкова аудиторська перевірка річної фінансової звітності товариств з річним господарським оборотом менш як 250 неоподатковуваних мінімумів проводиться один раз на три роки." Спираючись на вищезазначене, можна дійти висновку, що саме аудитор може допомогти Державній податковій інспекції виявити підприємства, які займаються шахрайствами з фіктивним ПДВ, і цим самим зменшити витрати держави на його погашення. Необхідною передумовою втілення цієї пропозиції є проведення першої аудиторської перевірки при першій подачі фінансової звітності до ДПІ.

"Непроста" система податків підприємств призводить і до постійного зростання витратів Державної податкової адміністрації України (ДПАУ). Так, за останні 10 років витрати на утримання ДПАУ зросли майже в 6,8 рази, а за останні 3 роки — на 1 млрд грн. Загальна сума витратів ДПАУ, що заплановані в держбюджеті на 2010 рік, складе 4,8 млрд грн. (рис. 5).

Якщо врахувати те, що кількість працюючих у ДПАУ — близько 60000 чол., витрати на утримання 1 працівника ДПАУ складають біля 80000 грн.

Окресливши основні проблеми, що створила сучасна податкова система України, стає очевидним, що реформи в податковій системі нашої держави є вкрай необхідними.

У першу чергу, необхідно усунути можливості маніпулювання з ПДВ та податком на прибуток через впровадження альтернативного інструменту наповнення бюджету — податку, базою нарахування якого слугував би дохід від реалізації продукції. Адже суму доходу, що надійшла на рахунок підприємства, легко перевірити, використовуючи при цьому банківські виписки.

Обов'язковою умовою його введення державою та прийняття бізнесом є скасування податку на додану вартість та податку з прибутку підприємств. Обсяг невідшкодованого ПДВ на момент введення податку з доходу підприємств пропонується відшкодувати облігаціями внутрішньодержавної позики (ОВДП), з щорічним купоном та плаваючою відсотковою ставкою.

Об'єктом податку з доходів підприємств є дохід, отриманий юридичними особами внаслідок ведення господарської діяльності.

Суб'єктом податку з доходів підприємств є юридичні особи, які ведуть підприємницьку діяльність на території та за межами України.

Залежно від видів діяльності суб'єктів господарювання — підприємств — пропонується диференціація ставки податку. Якщо підприємство займається не одним видом діяльності, пропонується при оподаткуванні застосовувати ту ставку податку, яка є найбільшою для дозволених видів діяльності даного підприємства.

Головними умовами забезпечення належних сум надходжень до бюджету від запропонованого нами податку з доходів підприємств є застосування системи безготівкових розрахунків та чітке визначення структури доходів підприємства.

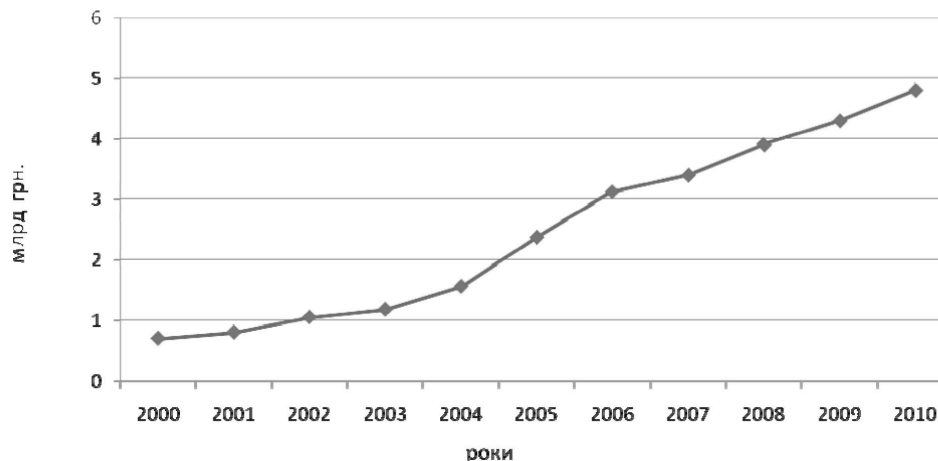

Рис. 5. Динаміка витрат держбюджета на утримання ДПАУ, млрд грн. [2, 3]

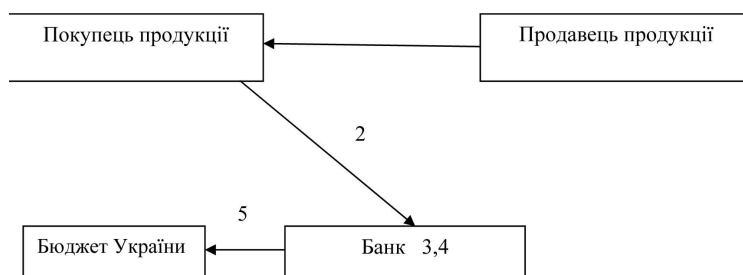

Рис. 6. Схема роботи податку з доходів підприємств

- 1 — поставка продукції (товарів, робіт, послуг) покупцю;
- 2 — розрахунок покупця за поставлену продукцію (товари, роботи, послуги);
- 3 — зарахування коштів на банківський рахунок продавця;
- 4 — безакцептне списання частини зарахованих коштів (суми податку з доходів підприємств) з рахунку продавця за поставлену продукцію (товари, роботи, послуги);
- 5 — перерахування коштів з рахунку продавця за поставлену продукцію (товари, роботи, послуги) до Державного бюджету України.

ВИСНОВКИ

При існуванні податкової системи, в основі якої буде діяти податок з доходів підприємства стане можливим:

1) повністю відмовитись від ПДВ та сплати податку на прибуток як основних елементів системи оптимізації податкових платежів. У свою чергу, це призведе до неможливості отримання необґрунтованих відшкодувань.

2) забезпечення постійного поповнення бюджету країни шляхом безакцептного та миттєвого списання коштів (суми податків) з рахунку підприємства;

3) прозорість формування податкових сум (сум сплати податків).

Але впровадження даної податку пов'язане з такими труднощами, як:

1) повний перехід підприємства на безготівкові розрахунки, адже саме існування готівкового обігу забезпечує розвиток та життєздатність тіньової економіки;

2) безакцептне та миттєве списання суми податків з доходу підприємства частково позбавляє його (підприємство) суми обігових коштів, хоча при цьому змушує підприємство працювати більш ефективно.

Література:

1. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. — 3-те вид., випр. та доп. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. — 587.

2. www.ukrstat.gov.ua

3. Деньги — мусор. // Бизнес. — 26 марта 2007. — № 13 (740). — С. 64—66.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2010 р.